

Г. Нова лексика та фразеологія англійської мови сфери охорони довкілля: структурно-семантичні і функціональні параметри / Е. Г. Балюта: Дис... канд. філол. наук: 10.02.04; Запорізький національний університет. – Запоріжжя, 2007. – 186 с. *Белозьоров М. В.* Англійські лексичні та фразеологічні новотвори у сфері економіки: структурний, семантичний і соціофункціональний аспекти Дис...канд. філол. наук: 10.02.04. Запоріжжя, 2003. – 253 с. *Зацний Ю. А.* Тероризм, антитероризм й англійська мова / Ю. А. Зацний. – Львів: ПАІС, 2007. – 125 с. *Galperin I. R.* Stylistics. / I. R. Galperin. – М: Высшая школа, 1977 – 371 р. *The Oxford Dictionary of New Words* / [Ed. by E. Knowles, J. Elliott]. – Oxford, New York: OUP, 1998. – 357 p.

БЕЧКО Я.В.

(Уманський національний університет садівництва)

ФУНКЦІОНУВАННЯ ПОЛІСЕМАНТИЧНИХ АД'ЕКТИВІВ ІЗ ТЕРМІЧНИМ ЗНАЧЕННЯМ У ФРАЗЕОЛОГІЧНОМУ КОНТЕКСТІ

У статті на матеріалі багатозначних прикметників англ. *hot*, нім. *heiß*, укр. *гарячий* розглядається питання про характер відтворення систем семантичних варіантів одиниць лексичного рівня на фразеологічному рівні, зокрема встановлюється специфіка смислового розвитку зазначених прикметників у фразеологічному контексті.

Ключові слова: фразема, внутрішня форма, ключове слово, смисловий розвиток, структура, семантика, багатозначність.

Бечко Я. В. Функционирование многозначных адъективов с термической семантикой в фразеологическом контексте. В статье на материале многозначных прилагательных англ. *hot*, нем. *heiß*, укр. *гарячий* рассматривается вопрос о характере воспроизведения систем семантических вариантов единиц лексического уровня на фразеологическом уровне, в частности, устанавливается специфика смыслового развития указанных прилагательных в фразеологическом контексте.

Ключевые слова: фразема, внутренняя форма, ключевое слово, смысловое развитие, структура, семантика, многозначность.

Bechko Y. V. Peculiarities of idiomatic use of polysemantic adjectives denoting high temperature. The article focuses, with special reference to the polysemantic adjectives Eng. *hot*, Germ. *heiß*, and Ukr. *гарячий*, on the issue of how sets of codified semantic variants of lexical level units are actualized at the phraseological level, especially on what is specific to the way the meanings of these adjectives are changed within idiomatic context.

Key words: idiom, inner form, key lexical component, sense development, structure, semanteme, polysemy.

У нашій статті ми зосередили свою увагу на проблемі функціонування семантики багатозначних одиниць лексичного рівня на лексико-фразеологічному рівні, тобто за умови вживання цих одиниць у ролі ключового елемента ідіоматичної фраземи (фразеологізму). Ця проблема аналізується нами на матеріалі фразем із прикметниками англ. *hot*, нім. *heiß*, укр. *гарячий*. **Метою** нашої розвідки є з'ясування питання, як саме відтворюються властиві їм набори значень (семантем) на лексико-фразеологічному рівні, в контексті тих чи інших сполук, щодо яких вони виступають у ролі твірних. Тому ми поставили перед собою такі дослідницькі **завдання**: 1) визначити, чи досліджувані нами лексеми, вживаючись у складі фразеологізмів, просто реалізують свої “лексичні” семантики, чи у фразеологічному контексті вони набувають інших, фразеологічно пов'язаних значень; 2) у другому разі – визначити ті похідні значення, яких термічні ад'єктиви набувають у фразеологічному контексті. **Актуальність** такого дослідження полягає у важливості розробки проблеми характеру семантичних взаємовідношень між одиницями лексичного та фразеологічного рівнів мови. **Об'єктом** нашого дослідження є англійські, німецькі та українські фразеологізми (конкретніше, номінативні та предикативні ідіоми, а також порівняння і прислів'я) з прикметниками англ. *hot*, нім. *heiß*, укр. *гарячий*. **Предметом** нашої розвідки є семантика цих прикметників, властива їм в контексті зазначених сполук. Під ідіоматичністю семантики фразем ми розуміємо таке їхнє значення, яке не є “арифметичною сумою” значень лексем-складників, але може бути тим чи іншим чином виведене зі значень цих складників. (пор. [Телия 1990, с. 559]).

Перш за все розгляд аналізованого фактичного матеріалу під цим кутом зору показує, що є низка сполук, де згадані ад'єктиви фактично зберігають своє вихідне лексичне значення, або ж, інакше кажучи, їхнє похідне фразеологічне (тобто набуто у фразеологічному контексті) значення є ідентичним фразеотвірному. Варто зазначити, що серед сполук із зазначеними ад'єктивами таким чином зберігається лише їх вихідне, первинне значення.

Подібні випадки ми знаходимо, природно, серед порівняльних сполук, де “гаряче” може бути не лише тим, із чим порівнюють, але і об'єктом порівняння, як у наступних прикладах: англ. *as hot as a furnace (as fire, as flame)* “дуже гарячий” (дослівно “гарячий, як піч (вогнь, полум'я)”) [Баранцев 1969, с. 506]; *hot as hell* [Hendrickson 2008, с. 418]; укр. *гаряче, як у лазні* [УПП, с. 609]; *гарячий, як вогонь*. [гж.]; *горяче як огонь (як окріп, кіпйиток)* [ГРП, с. 603]; *гарячий: як (мов, наче і т. ін.) хто кинув гарячого приску (на кого)* “хто-небудь раптово відчув сильне хвилювання, збентеження і т. ін.” [ЛС “СУ” 1.05] (відповідні німецькі приклади нами не виявлено). У першому ж випадку, особливо коли прикметник зі значенням “гарячий” виступає у складі багатокомпонентного компаративу, у його семантиці можуть акцентуватись ті чи інші з її складових рис, головна така, як “негативний деструктивний характер впливу термічного стану”, пор. англ. *like a hen on a hot (шотл. het) girdle (griddle)* [Кунин 1984, с. 384]; *like a cat on hot bricks (like a cat on a hot tin roof)* [ChDI, с. 67]; нім. *um etw. herumgehen wie die Katze um den heißen Brei* [Бинович, Гришин 1975, с. 317]; укр. *як на гарячому вугіллі; тепер ёму так (до обнімання и д.), як гришникові до гарячої сковороди* [УПП, с. 247]; але також і англ. *sell (go) like hot cakes* [Кунин 1984, с.

120], де риса “гарячий” явно конотує об’єкт порівняння не лише у плані швидкості реалізації певного товару, а й у позитивному оцінному плані. Увагу також привертають приклади, де виразно виступають ознаки мовної гри, пор. укр. *гарячий, як (мов, наче і т. ін.) хто кинув гарячого приску (на кого)* “хто-небудь раптово відчув сильне хвилювання, збентеження і т. ін.”; тут емоційна збудженість порівнюється з явищем суто матеріальним, унаслідок чого оживає “термічна” внутрішня форма вторинного значення укр. *гарячий* “пристрасний, збуджений, схвилюваний”, а як наслідок підкреслюється інтенсивність переживання.

Крім того, ця ж семантика “гарячий” виступає і в значеннєвій структурі таких сполук, як англ. *ripping (boiling, baking) hot* і под., у яких вжитим в образно-переносному значенні є перший компонент, що передає інтенсивність відповідної ознаки, найвищий ступінь її прояву. У першому випадку в цей спосіб використано дієприкметник від дієслова англ. *pipe* “сурмити, грати на дудці; кричати пронизливим голосом” [АРАС]. Подібне вживання відзначене ще у Дж. Чосера; його екстралінгвістичну мотивацію вбачають у тих звуках, що їх видає гаряча печеня, готуючись на вогні [OED].

Але ситуація змінюється в тих численних випадках, коли семантика “гарячий” мотивує цілу низку сполук термінологічного характеру, головню нейтральних у стилістичному плані, але відмінних за своєю стильовою приналежністю, які позначають природні і (головню) антропогенні об’єкти, процеси і явища: англ. *hot mine* “1) шахта або рудник з високою температурою; 2) газовий рудник” [НБАРС]; *hot spring* “гаряче джерело” [LDCE, с. 789]; *hot well* “1) гаряче джерело 2) резервуар для збору конденсованої рідини” [НБАРС]; *hot frame* “парникова рама, вигонкова теплиця, парник” [тж.]; нім. *heiße Zone* “жаркий (тропічний) пояс” [БНРС]; *Heißsiegelung* “термозварка (термопластичних синтетичних плівок; напр., для запечатування пакетів)” [БНРС]; *Heißwasserheizung* “водяне опалення” [тж.] (такі німецькі утворення виникають на основі ад’єктивно-субстантивних сполук); укр. *гаряче джерело* [БУАС]; *гарячий велетень* [УРИ]; *гарячий гігант* [тж.]; *гаряча проба* [тж.].

Хоча високотемпературна ознака є реальною притаманною кожному з денотатів подібних утворень, однак це все ж не дає підстав розглядати ці останні як сполуки з дослівним значенням: так, приміром, англ. *hot plate* – це не просто нагріта тарілка, точніше, це взагалі не нагріта тарілка (пластинка, плитка, плита тощо), а “пласка нагріта поверхня, як правило, портативна, що використовується для приготування та підігрівання їжі” [OAmD]. Це окреслення свідчить, що семантична риса “гарячий”, виступаючи у значенні даної фрази у сполученні з цілою сукупністю інших домислованих взаємопов’язаних рис, служить (разом із семантемою “тарілка (пластинка)”) для вираження відповідного змісту за принципом “частина замість цілого”: “нагріта тарілка (пластинка)” функціонує як внутрішня форма для передачі інших рис, істотних для позначуваного в цей спосіб денотата. До сказаного додамо, що у відповідності до різниці між денотатами таких сполук відрізняється і те фразеологічне значення, яке виражається у їх структурі прикметниками термічної семантики.

Порівнюючи ж уже згадану фразему англ. *hot plate* та деякі інші вирази, у той чи інший спосіб пов’язані з приготуванням їжі, такі, як англ. *bring in hot and hot* (або *serve in hot and hot*), а також спрощений варіант цієї ж фрази *hot and hot* “прямо з плити; прямо з печі (про їжу)” [АРАС]), “подавати гарячими (про страви)” [Кунин 1984, с. 400], в останньому випадку слід визнати тотожність фразеологічного і лексичного значень прикметника *hot* (можна припустити, що його повторення тут, можливо, ніби наголошує, що т. зв. *гарячі страви* (*hot dishes*) подаються чи мають подаватися справді гарячими).

Але для предикативних фразеологізмів із прикметниками англ. *hot*, нім. *heiß*, укр. *гарячий* ситуація, коли фразеотвірне і фразеопохідне значення є ідентичними, все ж є винятковою, оскільки тут ми зустрічаємось, як правило, з уживанням ідіоми і, відповідно, її лексичних складників у переносному сенсі. Серед цих вторинних фразеологічно детермінованих варіантів ми виділяємо такі:

1. “такий, що справляє небезпечний, негативний і деструктивний вплив”, пор.: *a hot potato* [Кунин 1984, с. 597] (якщо, виступаючи у структурі порівняння *to drop smb/mth like a hot potato* “позбутися чогось небезпечного якомога швидше” [LDEI, с. 261], це словосполучення зберігає дослівний сенс, то тут воно вже перетворюється на ідіому з метафоричною внутрішньою формою); *too hot to handle* [ChDI, с. 181]; *things get too hot* [LDCE, с. 788]; *make it (або things) (too) hot (warm) for smb.* [Кунин 1984, с. 477]; *make the place too hot for smb* [Кунин 1984, с. 586]; *the place is too hot for smb* [тж.]; *get /be (somebody) into (in) hot water* [Кунин 1984, с. 799], (пор. *hot water* “біда, неприємність” [Баранцев 1969, с. 507]; *be on hot coals* [Кунин 1984, с. 156]; *in the hot seat* [LDCE, с. 788]; *the hot place* [АРАС]; нім. *ein heißes Eisen anpacken* [Бинович, Гришин 1975, с. 149] (пор. *ein heißes Eisen* “небезпечна (делікатна) справа” [тж.]); *das Pflaster [der Boden] wird ihm heiß unter den Füßen* [БНРС]; *um etw. herumgehen wie die Katze um den heißen Brei* [Бинович, Гришин 1975, с. 317]; укр. *гарячим залізом випікати* [Олійник, Сидоренко 1978, с. 42]; *гарячого сала за шкуру залити* [БУАС]; *до гарячого ще приском сипнути* [Олійник, Сидоренко 1978, с. 56]; *до гарячого каменю ще й вогонь приклада* [ПП, с. 58].

Як варіант (причому, можливо, первісний) даної фразеологічно пов'язаної семантики можна розглядати значення 1.1. “болісний, такий, що є джерелом негативних соматичних відчуттів”: англ. *hot coppers* [Кунин 1984, с. 175]; *give it smb hot and strong* [Кунин 1984, с. 314] (*get it hot (and strong)* [LDEI, с. 170]; *hot and strong* [тж.], в *give it someone hot* “задавати перцю” [Arany-Makkai 1996, с. 193]); *go hot and cold* [Кунин 1984, с. 319]; нім. *heißer Durst* [БНРС]; *j-m die Hölle heiß machen* [Бинович, Гришин 1975, с. 294]; *es ist (abо wird) j-m heiß und kalt (es überläuft (abо überkommt) j-n heiß und kalt; es läuft j-m heiß und kalt über den Rücken)* [Гаврись, Пророченко 1981, с. 320]; *eine heiße Stirn haben* [WW, с. 304]; укр. *всипати (врізати, дати) гарячих* [ІЛС “СУ” 1.05]; *сіль тобі в вічі та камінь гарячий (або печина, печені кошенята) у зуби (печина у груді)* [УПП, с. 374]. Ми розглядаємо ці фраземи як “термічно” вмотивовані через природність пов'язання “відчуття від термічного впливу > відчуття (пекучого) болю”, хоча, звісно, їх можна прочитати і в узагальненому сенсі, який було схарактеризовано вище під п. 1. Додамо, що значення болю може мотивуватись і пекучим смаковим відчуттям, пор. укр. *задавати перцю*.

2. “свіжий, нещодавній”: це вторинне фразеологічне значення є притаманним передусім групі колокацій, пов'язаних із ситуацією переслідування “по п'ятах” (початково це було переслідування “близької” здобичі на полюванні): англ. *be on a hot scent (trail)* [Кунин 1984, с. 400] (*a hot scent* [тж. 660]); нім. *Spuren sind noch heiß* [WW, с. 304] (*ein heiße Spur* [Бинович, Гришин 1975, с. 273]); укр. *іти по гарячих слідах* [ІЛС “СУ” 1.05], або *по гарячих (по свіжих, по живих) слідах* [тж.] (пор. *гарячий слід* [Олійник, Сидоренко 1978, с. 42]). Значення безпосередньої часової і, крім того, просторової близькості до носія відповідної ознаки виступає також у виразах англ. *hot on the heels* [LDCE, с. 788]; *come/follow hot on the heels of smth* [тж.]; *be hot on smb's trail/tail* [тж.]; *hot on the trail of smth* [тж.]; *to be hot on the track of smb.* [APAC]; *in hot pursuit* [ChDI, с. 337] (пор. *hot pursuit* [APAC], а також *hot chase* [APAC]); *get hot* [Кунин 1984, с. 310] (вираз з дитячої гри “гаряче-холодно”).

Сюди ж відносимо й ті фраземи, де аналогічне значення породжується образами, в яких фігурує антропогенна термічна ознака, пор. вираз англ. *be hot off the press* “щойно надруковані новини в газеті” [LDCE, с. 788], що ніби передбачає, як свій першовзірець, дослівне і, так би мовити, теоретично можливе словосполучення на кшталт **hot off / from the oven*, яке, проте, нам не вдалося розшукати в доступних джерелах, включаючи Британський національний корпус англійської мови і пошук в інтернеті. Однак нами було виявлено низку одиничних випадків похідних видозмінених формацій типу *hot off the banana boat* (...*the Norwich computer, the tapes, the cleaning lady*), серед яких фігурував і варіант із ключовим словом-позначенням кухонного начиння: *off the gridiron* “щойно з вогню (з рашперу)”. Цей останній приклад ми знайшли на сайті, присвяченому американського футболу, де розділ новин має власне таку назву (пор. одне з вторинних значень англ. *gridiron* “поле для американського футболу” [APСМ] – назва мотивується характерною розміткою поля). Так або інакше, розгорнута образна внутрішня форма виразу *be hot off the press* прочитується цілком виразно (так само, як і – в даному випадку – позитивна оцінна конотація): папір прямо з друкарського верстату, очевидно, є на дотик теплим. Те саме можна сказати й про інший подібний англійський фразеологізм, *hot from the front* “щойно з фронту” [НБАРС], де риса високої температури може бути пов'язана з розпашілістю людського тіла як ознакою напруженої діяльності на полі бою, а також іще й збудженістю.

Сюди ж можна віднести прислів'я англ. *strike while the iron is hot* “прик. куй залізо поки гаряче” (образно-переносне значення “скористатися зручною ситуацією”) [Кунин 1984, с. 412]; нім. *man muß das Eisen schmieden, solange es heiß ist* [БНРС]; укр. *куй залізо, поки гаряче* [Олійник, Сидоренко 1978, с. 91], семантичний механізм яких також не просто виражає узагальнене значення “свіжий, актуальний (і, отже, скороминуший)”, а ніби заново його породжує шляхом витлумачення відповідного конкретного образу.

3. “схвильований, емоційно збуджений (як риса стану); збудливий, гарячий (як риса темпераменту)” (часом із виразною негативною конотацією): *hot and bothered* [LDEI, с. 170] (за умови входження *hot* у цю сполуку у її вихідному термічному значенні, а не словниковий як лексико-семантичний варіант “збуджений”); *hot under the collar* [Кунин 1984, с. 161]; *get hot under the collar* [LDCE, с. 788]; *hot blood (have hot blood, a man of hot blood)* [Кунин 1984, с. 91] (*in hot blood*, пор. *cold blood* [тж.]; *the hot blood of youth* [APAC]); *a hot head* [Кунин 1984, с. 369]; *soon hot, soon cold* (приказ.) (пор. з рос.: *горяч блин, да скоро остыл*) [тж. 703]; *a little pot is soon hot* (прик.) (пор. рос. *только спичку зажжёт – уж вскипел котелок* [тж. 597]; нім. *heißes (feuriges) Blut* [Бинович, Гришин 1975, с. 93]; *zu heiß gebadet sein* [БНРС]; *dich haben sie wohl (als Kind) zu heiß gebadet!* [WW, с. 304]; укр. *під гарячу руку (зробити, попадати, нагодитися)* [Олійник, Сидоренко 1978, с. 140]; *гаряча голова (натура)* [тж. 42]; *гаряча кров (у кого)* [тж.]; *гарячий на руку* [ІЛС “СУ” 1.05]; *гарячий серцем* [тж.] (і *гаряче (палке) серце* [Олійник, Сидоренко 1978, с. 137]). Сюди віднесемо і фраземи, що не просто дають характеристику людини, а описують дії, що спонукають хвилювання, напр. нім. *den Kopf heiß machen* “схвилювати” [WW, с. 304], *einen heißen Kopf bekommen* “запаритись, отримати важку задачу” [БНРС].

До фразеологічного переносного значення, пов'язаного з емоційною сферою, можна віднести і те, що виступає у фраземах, які характеризують не запальний темперамент людини, а загальну емоційну атмосферу під час певних подій, завзятість, напругу: нім. *es geht heiß her* “1) робота кипить; 2) точиться палка суперечка” [Гаврись, Пророченко 1981, с. 320]; *sich heiß reden* (також варіант *sich D über etw. A die Köpfe heiß reden*) “завести гарячий спір; розпалитись, увійти в жар під час суперечки” [Бинович, Гришин 1975, с. 273], однак ці приклади, крім емоційної сфери, можна пов'язати і з фізичним станом людини, адже під час активних дискусій часто з'являється почервоніння обличчя, розпашілість.

Тут варто згадати фразеологізм *hot blush* “почервоніння від сорому і т.д.” [АРАС], що структура якого є яскравим прикладом взаємозв'язку емоційної сфери й соматичного стану, фізіономічний вияв певного відчуття чи емоції. Схоже переносне значення має німецька фразема *es fiel ihm heiß auf die Seele* “йому стало соромно” [БНРС] з акцентом на синкретизмі соматичного й суто душевного відчуття. Негативні емоційні переживання виражені у сполуках нім. *heiße Tränen vergießen (weinen)* “плакати гіркими сльозами; заливатись сльозами” [БНРС] (пор. англ. *hot tears* [АРАС]); укр. *гарячими сльозами личко мити* (або *мити сльозами лице, обличчя, бороду і т. ін.*) “плакати” [ЛІС “СУ” 1.05].

3.1. Близьким до попереднього є значення “еротичний, еротично збуджуючий або збуджений”: *a (red) hot mamma* амер. жарг. “амер.жарг. палка (знойная) жінка” [Кунин 1984, с. 478] (дослівно “жіночка така гаряча, аж розпечена до червоного кольору”); нім. *heiß geliebte (auch: heißgeliebte) Frau* [УСНЯ]; *heiß begehrtes (auch: heißbegehrtes) Mädchen* [тж.]. Відсутність емоційного зв'язку з кимсь або чимось відповідним чином може представлятися як температура “немаркованість” (ніякість), як відсутність виразної температурної ознаки: “відсутність бажання, або байдужість”, напр. нім. *j-d ist weder heiß noch kalt* [Бинович, Гришин 1975, с. 273]; *was ich nicht weiß, macht mich [mir] nicht heiß* [тж.]; *ні холодно ні жарко* [Ужченко В.Д., Ужченко Д.В. 1998, с. 211].

4. “чудовий, дуже добрий; (привабливий, популярний)”: англ. *hot and heavy* “чудово, ґрунтовно, сильно” [Кунин 1984, с. 400]. Хоча подібне значення щодо англ. *hot* фіксується словниками як лексичне, але в даному разі його сумісне використання з прикметником конкретної вихідної семантики *heavy* “важкий; значний за обсягом, ступенем чи негативним впливом” [LDCE, с. 756] наводить на думку, що і значення першого ад'єктива тут теж є саме таким, матеріально-фізичним, а, отже, ми маємо справу з цілковито ідіоматичною фразеологією, у якій перший компонент виражає позитивну оцінку, а другий підсилює її. Сюди ж відносимо англ. сленг. груб. *hot shit* “такий, що справляє глибоке враження, класний” [ChDI, с. 376]. У фраземі англ. *be the hottest thing since (sliced bread)* “дуже гарний і популярний, такий, що всі хочуть це мати” [LDCE, с. 787] образну конотацію метонімії “гарячий (свіжоспечений)” > “добрий, чудовий” вносить згадка про хліб.

У цьому ж зв'язку згадаємо і про вираз *hot on* “тісно переслідує”, іншими значеннями якого є “мати хороші і ґрунтовні знання в якійсь сфері; захоплюватись чимось” [Wood 1979, с. 163]. Не виключено, однак, що твірна лексична семантика *hot* тут не первинна (термічна), а вторинна – емотивно-афективна.

Сюди ж віднесемо і англ. *a hot shot* “1) важлива персона, важна пташка, “шишка”; 2) успішний і напористий (молодий) чоловік; обдарована людина, майстер своєї справи” [Кунин 1984, с. 681] (дослівно “гаряча куля”; не виключено, проте, що на формування структури цього виразу вплинула й засада римуння). Українські приклади представлені прислів'ями *хто гарячого не бачив, той холодному рад; наш піддячий любить борщ гарячий, а як голодний, то їсть і холодний*.

Інші похідні фразеологічні різновиди семантики прикметників англ. *hot*, нім. *heiß*, укр. *гарячий* представлено ще обмеженіше, часом в одиничних утвореннях:

5. “швидкий”: англ. *come on the hot foot* “швидко прийти; тут як тут” [Кунин 1984, с. 291]; *do a hot foot (go on the hot foot)* [тж.] (а от редукований варіант цих фразем має зовсім інше переносне значення, пор. *hot foot* 1) розіграш, витівка; 2) потрясіння, струс, шок [НБАРС]); *in hot haste* “в поспіху; як на пожежу” [АРАС]; нім. *mit heißer Nadel nähen* “шити на живу нитку” [БНРС], пор. тлумачення цієї української фраземи: *на живу нитку* “наспіх, абияк” [ТСУМ, с. 314]. Варто звернути увагу на певну співвідносність цього значення із значенням, що фігурує під п. 2 (“свіжий, нещодавній” – тобто “такий, який швидко втрачає свою свіжість, актуальність”), а також і під п. 3 “пристрасний, беручий, темпераментний” (пор. злиття ознак швидкості й темпераментності в окресленні коня як “гарячого”).

6. “беззмістовний, пустий”: англ. *hot air* [ChDI, с. 14]; *hot-air artist* [Кунин 1984, с. 400], *hot air merchant* [НАРС] тс.); нім. *heiße Luft* [УСНЯ] (екстралінгвістична мотивація, можливо, полягає в ототожненні з міражем і, отже, мотивується саме цілісним значенням тих виразів, що передають це

атмосферне явище, а не безпосередньо термічним значенням їхнього ад'єктивного складника).

7. “не такий, як щось інше, його протилежність” *blow hot and cold* “вагатися, постійно змінювати свою думку, ставлення до когось/чогось; сім п'ятниць на тиждень” [ChDI, с. 44].

8. “злочинний, протизаконний” укр. *впіймати (піймати, спіймати, зловити, застукати і т. ін.)/ловити на гарячому кого* [Ужченко В.Д., Ужченко Д.В. 1998, с. 29]; *зпанати на гарячому вчинку* [УПП, с. 339]; *з гарячого часу збіг* [УПП, с. 200] (в останньому прикладі можлива й присутність значення небезпеки, деструктивного впливу – прислів'я подане укладачем М. Номисом разом із виразами, що позначають покарання за злочин).

9. Нім. *ein Tropfen auf einen heißen Stein* “крапля в морі” [БНРС] засвідчує вживання термічної семантики у функції інтенсифікатора значення і без того малої кількості; пор. також англ. *don't make it too hot!* “не перебільшуй!, не забрїхуйся!” [APAC] (утім, тут можливі інші, зокрема еротичні конотації, пов'язані зі вторинними значеннями відповідного прикметника: “не зображуй події більш збудливими (цікавими), ніж вони були”).

Фразеологічно похідні значення прикметників англ. *hot*, нім. *heiß*, укр. *гарячий*, співвідносні з їхніми вторинними лексичними значеннями, є ще більш спорадичними. Так, семантика англ. *hot* “гарячий, збуджений” виступає у звороті *be hot to trot* “бути готовим робити щось; відчувати сексуальний потяг до когось”, де вона служить для вираження значення, фактично тотожному значенню всієї сполуки (проте ми не знайшли англійські приклади, де *hot* є окресленням гарячого, баского коня, натомість у цій функції тут виступають прикметники *fiery, spirited*). Ця ж лексема у значенні “еротичний, сексуально привабливий” у сполуці *hot pants* “короткі шорти” [OED] (німецький відповідник *heiße Höschen* “короткі та вузькі (дамські) шорти” [УСНЯ]) (оцінюючи останню як таку, що не відноситься до термінологічних фразем) мотивує значення “коротенький, облягаючий”, яке, виступаючи стосовно дамського туалету, має виразні еротичні конотації.

Отже, аналіз смислового відображення лексеми англ. *hot*, нім. *heiß*, укр. *гарячий* на фразеологічному рівні показав, що це відображення є нерівномірним і навіть вибірковим, а також, так би мовити, “не дзеркальним”. Зокрема, відмінність тут полягає передовсім в ідіоматичних значеннях, які фігурують у семантичній структурі термінофразем. Що ж стосується предикативних стилістично маркованих сполук, то тут можна знайти такі фразеологічно пов'язані семантики, які не мають відповідників серед лексико-семантичних варіантів, і такі, що подібні відповідники мають, відрізняючись від них своєю живою внутрішньою формою, пов'язаною з вираженням певного наочного конкретного образу.

Продовження й поглиблення студій в царині вивчення семантичних відносин між лексикою і фразеологією на матеріалі лексики з термічним значенням передбачає залучення до аналізу інших слів, семантично пов'язаних з прикметниками англ. *hot*, нім. *heiß*, укр. *гарячий*, зокрема лексем, що передають інші термічні явища і належать до інших частин мови, а також використання лексичного й фразеологічного матеріалу інших мов. Усе це в підсумку має поглибити наші уявлення про роль і місце позначень (високо)температурних ознак, об'єктів та процесів у мовній картині світу.

Література

- APAC – Англо-руско-англійський словарь [Електронний ресурс]. – 1.02 Kertvin, 2010. – 1 електрон. опт. диск (CD-ROM). – Назва з титул. екрану. *APCM – Англо-русский словарь Мюллера* [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://dic.academic.ru/contents.nsf/muller>. Баранцев К. Т. Англо-український фразеологічний словник. – К.: Рад. школа, 1969. – 1052 с. *Бинович Л. Э., Гришин Н.Н.* Немецко-русский фразеологический словарь. – М., Русский язык, 1975. – 656с. *БНПРС – Большой немецко-русский и русско-немецкий словарь* [Електронний ресурс] // Режим доступу: http://dic.academic.ru/contents.nsf/ger_rus. *БНРС – Большой немецко-русский словарь по общей лексике* / [Лепинг Е.И., Страхова Н.П., Филичева Н.И. и др.]: Под общ. рук. Москальской О.И. – CD-вид-во «Русский язык-Медиа», 2004. – 1 електрон. опт. диск (CD-ROM): (к версии АВВУ Lingvo x3). – Назва з титул. екрану. *БУАС – Большой украинско-английский словарь* / [Попов Е.Ф., Балла Н.И.] [Електронний ресурс], 2005. – 1 електрон. опт. диск (CD-ROM): (к версии Lingvo 12). – Назва з титул. екрану. *Гавриш В.И., Пророченко О.Л.* Немецко-український фразеологічний словарь. / В 2-х т. Т. I. А – К.– К.: Рад. Школа 1981. – 416 с. *ГРП – Галицько-руські приповідки* : У трьох томах. / Зібрав, упорядкував і пояснив Др. Іван Франко. – Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2006. – Т. 2. *ЛІС “СУ” 1.05* – Інтегрована лексикографічна система “Словники України” [Електронний ресурс], версія 1.05. Інститут мовно-інформаційних досліджень НАН України. – К.: Довіра, 2001-2005. – 1 електрон. опт. диск (CD-ROM). – Систем. вимоги: Windows 2000/XP, Internet Explorer 5.0+. – Назва з контейнера. *Кунин А. В.* Англо-русский фразеологический словарь. – М.: Рус. яз., 1984. – 944 с. *НАРС – Новый англо-русский словарь современной разговорной лексики* / Глазунов С.А. – CD-вид-во «Русский язык-Медиа», 2003. – 1 електрон. опт. диск (CD-ROM): (к версии АВВУ Lingvo x3). – Назва з титул. екрану. *НБАРС – Новый Большой англо-русский словарь* / под общим руководством акад. Ю.Д. Апресяна и проф. Э.М. Медниковой [Електронний ресурс] // Режим доступу: [http://translate.academic.ru/?lang=english&did\]=eng_rus_apresyan](http://translate.academic.ru/?lang=english&did]=eng_rus_apresyan). *Олійник І.С., Сидоренко М.М.* Українсько-російський і російсько-український фразеологічний словник. – К., Радянська школа, 1978. – 447с. *ІІІ – Прислів'я та приказки: Природа. Господарська діяльність людини.* – К.: Наук. думка, 1989. – 480 с. *Телия В. Н.* Фразеологізм // Лингвистический энциклопедический словарь. – М.: Сов. Энциклопедия, 1990. – С. 559. *ТСУМ – Тлумачний словник української мови: Понад 12 500 статей (близько 40 000 слів)* / За ред. д-ра філологічних наук, проф. В. С. Калашника.— 2-ге вид., випр. і доп.— Х.: Прапор, 2005.—992 с. *Ужченко В.Д., Ужченко Д.В.* Фразеологічний словник української мови.- К.: Освіта, 1998. – 224 с. *УПП –*

Українські приказки, прислів'я і таке інше / Уклад М. Номис.— К.: Либідь, 1993. – 768 с. *УРІ* – Українсько-руський індекс к Новому русско-українському політехнічному словарю* / Зубков Н.Г. [Електронний ресурс], 2005. – 1 електрон. опт. диск (CD-ROM): (к версії Lingvo 12). – Назва з титул. екрану. *УСНЯ* – Универсальный словарь немецкого языка [Електронний ресурс]. Compact Verlag GmbH, Мюнхен, 2007. – 1 електрон. опт. диск (CD-ROM). – Назва з титул. екрану. *Arany-Makkai Agnes*, M.A. Russian idioms – Barron's Educational Series, Inc. - New York: 1996. – 382 p. *ChDI* – Chambers Dictionary of Idioms: English-Ukrainian Semibilingual – К.: Всеуито, 2002 – 475с. *Hendrickson Robert* The Facts On File Encyclopedia of Word and Phrase Origins, Fourth Edition, Copyright, 2008. – 948 p. *LDCE* – Longman Dictionary of Contemporary English. Harlow: Pearson Education Limited, 2003. – 1949 p. *LDEI* – Longman Dictionary of English Idioms. Harlow: Longman, 1979 – 387 p. *OAmD* –New Oxford American Dictionary, 2nd Edition. – CD-вид-во Oxford University Press, Inc., 2005. – 1 електрон. опт. диск (CD-ROM): (к версії ABBYY Lingvo x3). – Назва з титул. екрану. *OED* – Online Etymology Dictionary [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://www.etymonline.com>. *Wood F. T. Dictionary of English Colloquial Idioms* (Revised by R. J. Hill). The Macmillan Press Ltd. London. 1979. – 354 p. *WW* – Wörter und Wendungen. Wörterbuch zum deutschen Sprachgebrauch. – Leipzig: VEB Bibliographisches Institut, 1972. – 818 S.

БІЛЯЄВА О. В.

(Кримський інженерно-педагогічний університет)

ПРОСТОРИ ВІРТУАЛЬНОЇ РЕАЛЬНОСТІ В РОМАНІ ВІЛЬЯМА ГІБСОНА «МОНА ЛІЗА ОВЕРДРАЙВ»

У статті розглядається феномен віртуальної реальності, деякі аспекти створення особливого художнього простору в романі відомого канадського письменника-фантаста В. Гібсона «Мона Ліза Овердрайв».

Ключові слова: віртуальна реальність, художній простір, кіберпростір, кіберпанк, техно-образи.

Беляева О.В. Пространства виртуальной реальности в романе Вильяма Гибсона «Мона Лиза Овердрайв». В статье рассматривается феномен виртуальной реальности, некоторые аспекты создания особого художественного пространства в романе известного канадского писателя-фантаста В. Гибсона «Мона Лиза Овердрайв».

Ключевые слова: виртуальная реальность, художественное пространство, киберпространство, киберпанк, техно-образы.

Belyaeva O. V. Virtual reality spaces in the novel “Mona Lisa Overdrive” by William Gibson. The article deals with the virtual reality phenomenon, some aspects of making peculiar fictional space in the novel “Mona Lisa Overdrive” by prominent Canadian science fiction writer William Gibson are researched.

Key words: virtual reality, fictional space, cyberspace, cyberpunk, techno-images.

Останні десятиріччя ХХ століття відзначені подіями, що значним чином трансформували сучасну соціокультурну реальність: внаслідок швидкого розвитку електроніки до життя суспільства увійшли інформаційні технології, але також сформувався і поширився особливий тип умонастрою і світовідчуття, що здобув широку популярність під загальною назвою «постмодернізм». Саме у постмодерній культурі (в широкому сенсі слова) отримують значний розвиток інформаційні технології, на перший план виходить нова форма передачі і сприйняття даних, пов'язана з використанням технологій віртуальної реальності: телебачення, кіноіндустрія, комп'ютер, Інтернет які моделюють особливі, часто цілком художні за своєю структурою простори. У стереотипах масової культури віртуальна реальність асоціюється з розвитком комп'ютерних технологій і так званою «кіберкультурою». Комп'ютерна віртуальна реальність сприймається як новий спосіб розуміння дійсності й оволодіння нею, оскільки новітні мережеві технології вже дозволяють вести мову про створення особливого віртуального світу – кіберпростору, в якому реалізується ефект повної присутності шляхом поєднання графічної динаміки з можливістю безпосереднього впливу на реальні події.

Мета дослідження: визначити основні аспекти ідейно-естетичної концепції кіберпростору в романі В. Гібсона «Мона Ліза Овердрайв» та образи його художнього втілення. Досягнення поставленої мети передбачає постановку і вирішення таких завдань: розглянути художній простір електронної реальності в романі; дати аналіз техно-образів як засобу створення світу віртуальної реальності у творі письменника. **Предметом** дослідження є заключна частина трилогії В. Гібсона «The Sprawl trilogy» роман «Мона Ліза Овердрайв» («Mona Lisa Overdrive», 1988). **Об'єкт** дослідження – кіберпростір та деякі техно-образи в аспекті створення письменником віртуальної реальності як особливого художнього простору.

«Поняття віртуальної реальності ґрунтується на концептах «присутності» і «телеприсутності» [Steur 1993, с. 3], яке передбачає занурення (immersion) в уявне середовище або простір, створений комп'ютерними технологіями. Таким чином, індустрія розваг (масс-медія, кіно, телебачення) є одним із шляхів розвитку віртуальної реальності. Віртуальні світи часто виступають під різними іменами, такими як «Кіберпростір», «Мережа» або «Матриця» - це сфера інформації, отримана за допомогою електроніки, велика електронна мережа, в якій згорнуті віртуальні реальності [Heim, с. 30].

У літературі ідея віртуальної реальності як «кіберпростір» – cyberspace – (від *кібернетика* і *простір*) вперше було введено Вільямом Гібсоном, канадським письменником-фантастом, в новелі «Спалювання Хрому» («Burning Chrome»), яку було надруковано в 1982 р. в журналі *Омні*, а пізніше розгорнуто в романі «Нейромант» («Neuromancer», 1984). В. Гібсон вважається засновником стилю «кіберпанк» – стилю, який зробив жанрову революцію в американській літературі 1970–1980-х рр.: одним із формантних елементів художнього світу авторів, які репрезентували цей напрям у контексті